

Varga Krisztián

Katonai biztonsági magánvállalatok amerikai alkalmazása Irakban

A katonai biztonsági magánvállalatok (Private Security Companies – PSC) szolgáltatásai iránti kereslet a New York-i és washingtoni terrortámadást követően indított terrorellenes háborúban jelent meg a piacon, az igazi kiugrást azonban 2003 második felétől az iraki események hozták meg a PSC-k számára. A kereslet oly gyorsan nőtt, hogy a Pentagon becslése szerint az invázió évének végére az Irakban dolgozó hetven katonabiztonsági vállalat mintegy 25 ezer fegyveres alkalmazottat foglalkoztatott, ezzel e cégek szolgáltatták a második legnagyobb létszámú kontingenst az amerikai hadsereg után az öböl menti országban. Mivel foglalkoznak ezek a cégek? Kik alkalmazzák őket? Milyen jogaik vannak? Az Amerikai Egyesült Államok gyakorlatát bemutató írás ezekre a kérdésekre keresi a választ.

A katonai szolgáltatóipar

Katonai magánvállalatnak (*Private Military Company – PMC*) nevezzük azt a profitorientált gazdasági szereplőt, amely katonai szférához tartozó szolgáltatásokat nyújt állami és nem állami ügyfelei részére, azaz „vállalat, amely – nyereségességi alapon – olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyeket korábban a nemzeti hadseregek láttak el, beleértve a katonai kiképzést, hírszerzést, logisztikát, támadóharcot, illetve a konfliktuszónán belüli biztonságot”. A hadiipari cégek (*Defence Industrial Companies*) csak abban az esetben tartoznak a katonai szolgáltatóipar vállalatai közé, ha az általuk gyártott fegyvereket saját maguk üzemeltetik, vagy valamilyen kiképzési és karbantartási szolgáltatást is biztosítanak megrendelőik számára.

A katonai szolgáltatások piaca kereslet–kínálati piac, amelyben az államok a legnagyobb megrendelők, s az ő keresletük alakítja a kínálatot. A kormányzatok azonban nem kizárólagos ügyfelei a katonai szolgáltatóiparnak, mivel különböző

nem állami szereplők – humanitárius nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, sőt magánszemélyek – is feltűntek már a megrendelői oldalon.

A nemzetközi viszonyok állami szereplői különböző mértékben élnek a katonai szféra privatizálásával, kiszervezésével (*outsourcing*). Az, hogy egy állam profeszszionális vagy sorozott hadsereggel rendelkezik-e, nagymértékben meghatározza az outsourcinghoz való viszonyát. Ha egy állam profeszszionális hadsereggel rendelkezik, akkor bizonyos tevékenységeket, amelyeket korábban az „olcsó” sorozott állománnyal látott el (pl. kiszolgáló feladatok vagy őrzés-védelem) sok esetben a magánszférával helyettesít.

Az USA-nak mint legnagyobb megrendelőnek a gyakorlatát elemezve a hidegháború vége óta jelentős változások figyelhetők meg a katonai magánvállalatok szolgáltatásainak területén. A PMC-k alkalmazása napjainkban jóval túlmutat a hidegháború végére jellemző eredeti outsourcing-koncepción, melynek fókuszában az

A katonai raktárak, lőterek vagy objektumok őrzés-védelme sorozott hadsereg esetén minimális költségekkel jár, s vele az általános hadkötelezettség alapján bevonuló sorállomány foglalkoztatása is biztosítható. A haderő-átalakítás kapcsán feleslegessé vált objektumok szerződéses katonákkal való őrzése gyakran nehezen megoldható feladat elé állítja a szervezetet. Regionális őrszázadok vagy őrzészlóaljak felállítását teszi szükségessé, amelyeknek az elhelyezéséről, ellátásáról, kiképzéséről az államnak kell gondoskodnia. Ezzel szemben a helyi munkaerőn alapuló biztonsági magáncégek alkalmazása egyszerűnek és költséghatékonynak mondható.

állt, hogy az államok a csökkenő katonai létszám és védelmi költségvetés mellett megőrizték katonai képességeiket.

Napjainkban a katonai magánvállalatok sok esetben a kliens számára létfontosságú tevékenységeket látnak el. Például az Iraki szabadság hadműveletben (*Operation Iraqi Freedom*) a szolgáltatások spektruma nemcsak az amerikai csapatok étkeztetésére, elszállásolására terjedt ki, hanem a bonyolult fegyverrendszerek (B-2 lopakodó bombázó, Apache helikopter vagy a haditengerészet hajóin az Aegis légvédelmi rendszer) üzemeltetésére is.

A katonai magánvállalatok fontosságának növekedését legegyszerűbben az adott műveletben részt vevő civilek (szolgáltatók) és katonák közötti arányszám teszi láthatóvá. Míg 1991-ben a Sivatagi vihar hadművelet (*Operation Desert Storm*) során minden egyes civil kontraktorra száz amerikai katona jutott, addig a 2003-as hadműveletben már tíz katonánként egy PMC-alkalmazottal számolhattunk.

A katonai magánvállalatok térnyerése Irakban tovább folytatódik. Az amerikai adódollárokból fizetett szolgáltató civilek száma 2007-re már meghaladta a Perzsa(Arab)-öbölben állomásozó amerikai

katonák létszámát. A Pentagon által 2008 áprilisában közölt adatok szerint 160 ezer katonára 163 590 kontraktor jutott.

A katonai magánvállalatok hadműveletekben betöltött egyre növekvő fontosságának másik látható eleme a veszteségeknél mutatkozik meg. A fellelhető adatok alapján megállapítható, hogy több mint 1200 kontraktor vesztette életét Irakban 2003 március eleje és 2008 nyara között. A hivatalos amerikai katonai veszteségekkel összehasonlítva a PMC-k teherviselése meglehetősen nagy, majdnem minden negyedik katonára jut egy elhunyt civil alkalmazott.

Az egyik legismertebb katonai magánvállalatnak, a Blackwaternek például 2004 márciusa és 2008 júliusa között Irakban 32 munkavállalója esett el, 46 pedig megsebesült.

A második öbölháború tapasztalatai arra engednek következtetni, hogy a világ legnagyobb katonai hatalma, az Amerikai Egyesült Államok napjainkban nem tud nagyobb hadműveletet indítani a katonai magánvállalatok részvétele nélkül.

A védelmi minisztérium legnagyobb biztonsági szolgáltatója a brit *Aegis Defence Services*. A *Sandline International* vállalat birtokolja a legnagyobb értékű katonai biztonsági szerződést Irakban. Az iraki újjáépítésért felelős különleges vizsgálóbiztos (*Special Investigation General on Iraqi Reconstruction – SIGIR*) 2009 januárjában közzétett vizsgálati eredménye szerint a Pentagon 2004 májusa és 2008 nyara között mintegy 624 millió dollár értékben szerződött az angol vállalattal. A három legnagyobb, úgynevezett újjáépítési biztonsági kiegészítő szolgáltatói szerződés (*Reconstruction Security Support Services – RSSS*) összértéke 612,8 (RSSS I 434,5, RSSS II 142,8, Bridge contract 35,5) millió dollár.

Az Aegis a különböző katonaibiztonsági feladatok (személy- és objektumvédelem, PSC műveleti koordináció) ellátására

1400, többségében brit, amerikai és nepáli munkatársat alkalmaz az országban.

Az első RSSH-szerződést a katonai magánvállalatok és a hadsereg közötti műveleti koordináció javítására kötötték meg 2004 májusában. Az Aegis hét újjáépítési koordinációs központot (*Reconstruction Operation Centre – ROC*) állított fel az országban (Bagdadban, illetve a nagyobb alakulatok parancsnokságai mellett). A ROC-ban a katonai magánvállalatok képviselői és a katonák önkéntes alapon információt cserélhetnek egymás tevékenységéről.

Az RSSH-szerződések mellett az angol vállalat 2007 szeptemberében elnyerte az Irakban található amerikai katonai bázisok őrzés-védelmét is.

Egy kis tipológia

A katonai magánvállalatok által nyújtott szolgáltatások négy fő kategóriája a műveleti vagy taktikai támogatás, a katonai tanácsadás és tréning, a logisztikai támogatás, végül a rendfenntartás és biztonság. Ezen kategóriák véleményünk szerint jól használhatók a katonai magánvállalatok osztályozásánál is.

A *katonai erőt biztosító vállalat (Military Provider Firm)* – mint pl. az *Executive Outcomes*, *Sandline International* – a taktikai harcmezőn nyújt szolgáltatásokat. Alkalmazottaik közvetlenül részt vesznek a harcokban, a harcoló egységek irányításában, ellenőrzésében. Megrendelőik közös ismertetőjele, hogy alacsony katonai képességekkel rendelkeznek, nem számíthatnak a nemzetközi közösség katonai segítségére, és azonnali katonai beavatkozást igénylő biztonsági kihívással néznek szembe. Az 1990-es években számos bukott vagy gyenge állami kormányzat bízott meg katonai erőt biztosító vállalatokat a harmadik világban.

A szakértők között egyetértés van abban, hogy ez a vállalatípus napjainkban nincs jelen a katonai szolgáltatások piacán. Az utolsó, magát katonai erőt biztosító vállalatnak valló PMC-t, a brit Sandline Internationalt 2004 áprilisában felszámolták.

A *katonai tanácsadó vállalatok (Military Consulting Firm)* közé azok a cégek – pl. az *MPRI* – tartoznak, amelyek a megbízó állam haderejének működtetése, újrászervezése szempontjából központi jelentőségű elemző, tanácsadó és kiképző szolgáltatásokat nyújtanak. A katonai erőt biztosító vállalatokkal ellentétben a katonai tanácsadó vállalatok nincsenek jelen a taktikai harcmezőn, a végső kockázatot nem a cég, hanem az ügyfél viseli.

A *katonai támogató vállalatok (Military Support Firm)* – pl. *KBR*, *DynCorp International*, *Flour International* – közös ismertetőjegye, hogy ún. kiegészítő (*supplementary*) jellegű katonai szolgáltatást nyújtanak, amely az üzemeltetést, a logisztikai vagy technikai támogatást foglalja magában. Ezek olyan feladatok és képességek, amelyek az ügyfél adott katonai képessége szempontjából másodlagosnak minősülnek. A feladatokat a PMC átvállalja, így a megbízó jobban tud koncentrálni a tisztán katonai jellegű feladatra. A katonai támogató vállalatokat alkalmazó megbízók közös ismertetőjele, hogy azonnali és hosszú ideig tartó nemzetközi hadműveletekben vesznek részt.

A *katonai biztonsági vállalatok* alkotják a PMC-k negyedik típusát, és fegyveres biztonsági szolgáltatásokat nyújtanak ügyfeleiknek a konfliktuszónákban.

Katonai biztonsági magánvállalatok

Napjainkban a katonai szolgáltatóipar legérdekesebb szereplője a katonai biz-

tonsági magánvállalat (*Private Security Company – PSC*), mint pl. a *Blackwater Worldwide*, a *Triple Canopy* vagy a *Hart Security*. Jellemzőjük, hogy alkalmazottaik tevékenységük során közvetlen kapcsolatba kerülnek a biztonságot veszélyeztető fegyveres nem állami szereplőkkel, tehát hasonló veszéllyel néznek szembe, mint a konfliktuszónában tevékenykedő katonák.

A biztonsági környezet robusztusságából adódóan a katonai biztonsági magánvállalatok feladatuk ellátásához katonai taktikát és a hadseregekre jellemző könnyűfegyverzetet alkalmaznak. Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma által a diplomaták személyvédelmére kiválasztott egyik vállalatnak – az amerikai Blackwaternek – például a páncélozott tehergépjárműk és az automata fegyverek mellett saját, fedélzeti lövészekkel ellátott helikopterflottája (MD-500) is van.

A PSC-k alkalmazottainak katonai, rendőri vagy titkosszolgálati múltjuk van, és állományukban felülreprezentáltak a hadsereg különleges egységeinél szolgált volt katonák.

Ügyfeleik tevékenységének ellátásához és alkalmazottaik személyvédelméhez azonnali biztonsági intézkedések megtételére van szükség. A magáncégek szolgáltatásai között leginkább a fegyveres konvojbiztosítás, személy- és objektumvédelem érdemel említést.

A megbízók államok és nem állami szereplők egyaránt lehetnek. Az államiak között az angolszász országok a fő megrendelők, legfőképpen az Amerikai Egyesült Államok. A nem állami szereplők közül az iraki és afganisztáni újjáépítésben részt vevő magánvállalatokat, a gyenge vagy bukott államok területén kitermelést végző bányá- és olajvállalatokat, továbbá a konfliktuszónákban tevékenykedő nem állami szervezeteket említhetjük.

Alább az Amerikai Egyesült Államok külügy- és védelmi minisztériumi gyakorlatával, illetve az általuk felfogadott biztonsági vállalatokkal foglalkozunk.

Kizárólagos kormányzati funkciók

A hadszíntéren fegyveres tevékenységet ellátó biztonsági vállalatok kormányzati alkalmazása felveti a kérdést, hogy mely tevékenységek tartoznak az állami legitim erőszakmonopólium alá, illetve hogyan dönti el a kormányzat, hogy mely tevékenységeket lehet kiszervezni, s melyeket nem.

A katonai magánvállalatok állami alkalmazása előtt a kormányzati intézményeknek minden egyes esetben meg kell vizsgálniuk, hogy a magánszereplő által elvégzendő feladat beletartozik-e az ún. kizárólagos kormányzati tevékenységek vagy funkciók (*inherently governmental*) körébe. Ha igen, akkor az adott tevékenység nem szervezhető ki.

A Szövetségi Beszerzési Szabályozás (*Federal Acquisition Regulation – FAR*) határozza meg, hogy kizárólag mely funkciók ellátása állami feladat. A dokumentumban található felsorolás szerint ezek

- a katonai alakulat parancsnoklása;
- a külpolitikai tevékenység;
- a külpolitika meghatározása;
- a hírszerzés és elhárítás irányvonalainak meghatározása;
- a hírszerzés és elhárítás végrehajtásának ellenőrzése.

Egy másik szabályozó, a Menedzsment és Költségvetési Iroda (*Office of Management and Budget*) A-76-os számú körövénye (*circular*) konkrét irányelveket és eljárásokat tartalmaz a szövetségi kormányzati intézmények számára a kiszervezés-

sel kapcsolatban. A dokumentum 2003. évi módosítása például engedélyezte kontraktorok alkalmazását bizonyos védelmi jellegű tevékenységeknél: úgymint konvoj-kísérési feladatoknál, őrzés-védelemnél, illetve börtön- és kihallgató (*detention*) objektumok üzemeltetésénél.

A védelmi minisztériumra külön FAR-rezsim vonatkozik. A Védelmi Szövetségi Beszerzési Szabályozás kiegészítése (*Defense Federal Acquisition Regulation Supplement – DFARS*) nem tiltja kontraktorok alkalmazását védelmi feladatok ellátásában, azonban korlátozza, hogy ki fogadható fel katonai objektumok őrzés-védelmére, továbbá kötelező szerződési előírásokat határoz meg azon szolgáltatók számára, amelyek a hadsereggel együtt kerülnek alkalmazásra a műveleti területen.

A DFARS szerint a hadsereg mellett szolgáló katonai magánvállalatok alkalmazottjai a szerződésben foglalt feladatok ellátása során csak önvédelem esetén alkalmazhatnak halálos erőszakot (*deadly force*), de egy 2006-os módosítás szerint csak akkor, „ha az elengedhetetlenül szükséges a védett személyek vagy objektumok biztonságának garantálásához”.

A fenti okok miatt eltérően szabályozzák a fegyveres, illetve a fegyver nélküli szolgáltatói tevékenységeket.

A 2008-as költségvetési évre vonatkozó nemzeti védelmi felhatalmazási törvény (*The National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2008*) magánbiztonsági funkciónak (*private security function*) definiál minden olyan kontraktorok által végzett tevékenységet, amit fegyverrel látnak el, azaz magánbiztonsági funkciónak minősül a fegyveres személy- és objektumvédelem, illetve a konvoj kísérés.

A katonai biztonsági magánvállalatok feladatainak azonban csak a fele fegyveres jellegű. A PSC-k fegyvertelen biztonsá-

gi tevékenységei közé tartozik például a műveleti koordináció, a hírszerzési adatok elemzése (*intelligence analyses*) vagy a kiképzés (*security training*).

Az állam szolgálatában

A Katonai Biztonsági Magánvállalatok Iraki Társaságának (*Private Security Company Association of Iraq – PSCAI*) 2008. júniusi becslése szerint a katonai-biztonsági területen Irakban dolgozó kontraktorok száma megközelítőleg harmincezer, s közülük az USA mintegy tízezer főt alkalmaz.

A SIGIR 2008 októberében kiadott jelentése szerint 2003 és 2008 nyara között 310 katonai biztonsági vállalat mintegy hatmilliárd dollár értékben kötött szerződést az amerikai kormányzattal. Ebből 4,8 milliárdot a külügyminisztériummal, a védelmi minisztériummal, illetve az USAID-del kötött szerződések tettek ki, míg a fennmaradó 1,2 milliárd dollárt az iraki újjáépítésben részt vevő vállalatok fizették ki PSC-alvállalkozóiknak különböző kormányzati alapokból.

A biztonsági szolgáltatásokra fordított kormányzati pénz kilencven százalékát 77 vállalatnak fizették ki, melyek közül a tíz legnagyobb katonai biztonsági szolgáltató Irakban a Blackwater, az Aegis Defence, a DynCorp, a Triple Canopy, az EOD Technologies, a Sabre International Security, a SOC-SMG, az Agility Logistics, a Utility Resources Group és az ArmourGroup.

A Külügyminisztérium alkalmazásában

Az amerikai diplomaták és diplomáciai épületek védelméért a külügyminisztérium Diplomáciai Biztonsági Irodája (*Bureau of Diplomatic Security – BDS*) a felelős. A fel-

Az 1997-ben alapított **Blackwater Worldwide** jelenleg a külügyminisztérium legnagyobb katonai biztonsági szolgáltatója Irakban. A cég tulajdonosa és ügyvezetője Erik Prince, a gépjárműalkatrész-beszállítói családi vállalkozás megöröklése, majd eladása révén létrehozta az USA legnagyobb magántulajdonban lévő lóterét az észak-karolinai Moyockban. A Blackwater kezdetben az iraki újjáépítésben érdekelt magáncégek konvojait kísérte, majd a külügyminisztériumi szerződést követően az Ideiglenes Koalíciós Hatóság (*Coalition Provisional Authority – CPA*) vezetőit, köztük Paul Bremert is védte. A cég neve először 2004. március 31-én került be a köztudatba, amikor egy rajtaütés során Fallujában meggyilkolták négy alkalmazottját, a legnagyobb figyelmet pedig 2007. szeptember 16-án, a Nisour téri incidens következtében kapta, amelynek során 17 iraki civil életét veszítette.

A külügyminisztérium 2008. április 5-én az ötödik évre is megújította a Blackwater WPPS II szerződését.

adat ellátásához azonban már több mint húsz éve katonai biztonsági kontraktorokat is alkalmaznak. Az első állami megbízásra a több mint 300 halálos áldozatot követelő 1983-as bejrúti robbantás után került sor.

A PSC-k alkalmazásának egyik előnye a kormányzat funkcionális igényeinek gyors kiszolgálása: míg a BDS diplomáciai biztonsági ügynökeinek (*diplomatic security agents*) kiválasztása és kiképzése mintegy két évet vesz igénybe, addig a katonai biztonsági szolgáltatók egy kormányzati jelentés szerint már 90–120 nappal az igények felmerülése után képesek a világ bármely pontján ellátni a feladatukat.

Az USA Külügyminisztériuma 2000 márciusában írta ki pályázatát a diplomatáinak és követségi épületeinek védelméről (*Worldwide Personal Protective Service – WPPS*) a volt Jugoszlávia területére, amit a katonai logisztikában és tanácsadásban érdekelt DynCorp International nyert el. A lista 2002 nyarától a palesztin területekkel, 2002 novemberében pedig Afganisztánnal egészült ki.

Az USA iraki beavatkozásával és a bagdadi amerikai követség 2004. júliusi megnyitásával a külügyminisztérium biztonsági szükségletei már meghaladták a DynCorp képességeit, ezért a State Department le szerződött a Blackwaterrel, illetve a Triple Canopy-val is.

A külügy a megváltozott biztonsági környezetre és igényekre való tekintettel 2005-ben kiírta a WPPS II néven ismertté vált szerződését. Az egy plusz négy évre szóló határozatlan teljesítési idejű és mennyiségű szerződést is ez a már korábban alkalmazott három vállalat nyerte el.

Az eredeti elképzelések szerint Irakban csak egyetlen egy katonai biztonsági vállalat védte volna az amerikai diplomatákat, azonban be kellett látnia a külügynek, hogy

- egyetlen szolgáltató sem rendelkezik akkora kapacitással, hogy egymaga el tudná látni a feladatot;
- a három szolgáltató alkalmazása biztosítékot jelent, hogy akkor se szűnjön meg a szolgáltatás, ha az egyik vállalat kivonulna a piacról;
- a katonai biztonsági vállalatok közötti verseny biztosítja a kormányzatnak az alacsony árat.

A cégek közötti munkamegosztást területi alapon oldották meg: a DynCorp az északi régióban, Erbil és Kiruk városában,

Az 1946-ban alapított – ezen a néven 1987 óta működő – virginiai székhelyű **DynCorp International** jogelődje, a Land-Air Inc. már 1951-től kezdve az amerikai légierő egyik legfontosabb technikai szolgáltatója volt. A vállalatot 2003-ban felvásárolta a Computer Science Corporation (CSC). A DynCorp mintegy harminc országban van jelen, mintegy 14 ezer alkalmazottal. A cég egyik szolgáltatási profilja a személyvédelem. A légierő gépeinek üzemben tartásán és technikai kiszolgálásán túl a kiképzési és tanácsadási szolgáltatásokban is érdekelt, részt vesz például az iraki rendőrség kiképzésében is.

a Triple Canopy a déli régióban és Bászra városában, míg a Blackwater az ország középső régiójában és a fővárosban, Bagdadban tevékenykedik.

A külügyminisztérium a 2005–2008-as költségvetési időszakban mintegy kétmilliárd dollárt szánt diplomatáinak és épületeinek biztonsági vállalatokkal történő védelmére. A hivatalos adatok szerint 2008. szeptember 1-jén a három vállalat mintegy 1290 főt foglalkoztatott a WPPS II. szerződés keretében.

A State Department a jövőben is alkalmazni fog biztonsági vállalatokat. A harmadik WPPS-szerződés részletein a tanulmány írásának időpontjában is dolgoznak: fel kell mérniük az Irakra vonatkozó biztonsági igényekben történt változásokat, ami adott esetben maga után vonhatja a három szolgáltató közötti földrajzi felosztás újratervizését is. A kiírásra várhatóan 2009 első felében kerül sor.

A Védelmi Minisztérium alkalmazásában

A két minisztérium gyakorlatát elemezve két lényeges különbségre lehetünk figyelmesek: a védelmi minisztérium egyrészt sokkal szélesebb tevékenységi körben alkalmaz katonai biztonsági vállalatokat,

Triple Canopy. A több mint 3000 alkalmazottat foglalkoztató vállalatot az amerikai hadsereg különleges műveleti egységének volt katonái alapították 2003 szeptemberében. A Triple Canopy a katonai biztonsági szolgáltatáson túl a tanácsadás és a kiképzés területén is érdekelt.

másrészt több nem amerikai PSC-t is találunk közöttük.

A Pentagon a katonai biztonsági terület mellett a logisztika, a karbantartás, az üzemeltetés, illetve az iraki hadsereg és rendőri erők tanácsadási és kiképzési feladatainak ellátására is alkalmaz katonai magánvállalatokat.

A legnagyobb értékű katonai szolgáltatóipari szerződés, az amerikai hadsereg missziós kontingenseinek stratégiai szintű logisztikai ellátásáról szóló Logisztikai Civil Kiegészítő Program (*Logistics Civil Augmentation Program – LOGCAP*) is a védelmi minisztériumhoz tartozik. Az 2007-ben kötött legújabb – sorrendben negyedik – LOGCAP egy 150 milliárd dollár keretértékű, tíz évre szóló, határozatlan mennyiségű és határozatlan teljesítési idejű szolgáltatói szerződés, amelyet három katonai támogató vállalat, a Flour International, a KBR, illetve a DynCorp International nyert el az amerikai csapatok kiszolgálására Kuwaitban, Irakban és Afganisztánban.

WPPS II – Irak (2008. szeptember 1.)

Vállalat	Testőr (személyvédelem)	Adminisztratív állomány	Ór (objektumvédelem)	Összesen
Blackwater	601	205	162	968
DynCorp	78	23	52	153
Triple Canopy	80	29	60*	169
Összesen	759	257	274	1290

*A Triple Canopy a szerződés szerint 166 órát foglalkoztat, de a szeptember eleji váltások miatt csak 60 fő látta el a feladatát.

A Pentagon által foglalkoztatott katonai biztonsági vállalatok alkalmazottai Irakban (2008. március 31.)

Vállalat	Amerikai állampolgárok	Iraki állampolgárok	Harmadik állambeliek	Összesen
Fegyveres tevékenységet ellátó PSC-k	367	849	4396	5613
Fegyvertelen tevékenységet ellátó PSC-k	148	834	665	1646
Összesen	515	1683	5061	7259

A Pentagon több mint 160 ezres minisztériumi kontraktori állományából négy-hat százalék tartozik a katonai biztonsági szegmenshez.

Aegis Defence Services. A céget 2002-ben alapította Tim Spicer, az angol hadsereg ír gárdájának nyugállományú alezredese, a Sandline International volt igazgatója. Biztonsági szolgáltatásai között megtalálható a kiképzés, humanitárius segítségnyújtás vagy a hajózási biztonság (*maritime security*) esetében a kalózkodás elleni fegyveres védelem is. Az angol vállalatnak van jelenleg a legnagyobb értékű (475 millió dolláros) biztonsági szerződése Irakban.

ArmourGroup International. A vállalat jogelődjét, a Defence System Limitedet (DSL) 1981-ben alapították Londonban olaj- és gázipari biztonsági feladatok ellátására. A céget 1997-ben megvásárolta a járművek páncélozására szakosodott amerikai hadiipari vállalat, az Armour Holding Inc. A cég egy újabb tőzsdei tranzakcióval 2008 májusától a világ legnagyobb vagyonvédelmi vállalkozásának, a G4S-nek az egyik leányvállalata lett. Napjainkban 27 országban 38 irodát működtet, tevékenységét mintegy 8500 emberrel látja el. A vállalatnak az Irakban nyújtott szolgáltatásokból mintegy 1,25 milliárd dollárnyi bevétel származott 2006-ban.

EOD Technologies Inc. 1987-ben alapították a Tennessee állambeli Lenoir Cityben. Az alkalmazotti tulajdonban (*employee-owned*) lévő, mintegy 4000 főt foglalkoztató vállalat egyik fő profilja a biztonsági szolgáltatások területe, többek között tanácsadás és fegyveres őrzés-védelem.

A State Department a Diplomáciai Biztonsági Szolgálat tevékenységének kiegészítésére alkalmazza a PSC-eket. A katonai biztonsági vállalatok diplomáciai védettség alatt lévő személyeket és objektumokat biztosítanak fegyverrel, ezért a kontraktorokat is a diplomatákhoz hasonló jogok illetik meg. A feladat ellátására a külügy csak amerikai bejegyzésű vállalatokat alkalmaz, s a munkavállalók is az amerikai állampolgárok köréből kerülnek ki.

A védelmi minisztérium esetében a katonai bázisok fegyveres őrzés-védelmét, a Hadsereg Mérnöki Szolgálat (*US Army Corps of Engineers*) vezetőinek személyvédelmét, illetve a katonai biztonsági magánvállalatok és a hadsereg alakulatai közötti műveleti koordinációt látják el. Az említett tevékenységek jellege, illetve a nagy igény (kereslet) következtében külföldi (nem amerikai) PSC-k és külföldi munkavállalók is elvégezhetik a feladatot.

A feladat ellátása kormányzati tulajdonban lévő eszközökkel

Az amerikai kormányzat állami tulajdonban lévő eszközökkel támogatja a katonai biztonsági magánvállalatokat a kiszervezett feladatok ellátásában.

A külügyminisztérium esetében a bagdadi amerikai követségen lévő regionális biztonsági tiszt (*Regional Security Officer* – *RSO*) logisztikai irodája felel a WPPS II-szerződés ellátásához szükséges, kormányzati tulajdonban lévő felszerelések (*government-furnished equipment*) leltározásáért és a velük kapcsolatos ügyintézésért.

A nagykövetségen dolgozó diplomátáktól származó információk szerint a három katonai biztonsági vállalat (Blackwater, DynCorp, Triple Canopy) több mint 500 járművet, 7500 fegyvert és évente mintegy 4 millió USD értékben lőszert (a tréning költségeit is beleértve), egyéni védelmi felszereléseket és a kommunikációhoz szükséges eszközöket kap(ott) a State Departmenttől.

Az *RSO* Irodája negyedévente leltározza a WPPS II-szerződés ellátásához szükséges eszközöket az országban található hét katonai magánvállalati telephelyen.

A 2009 januárjában közzétett *SIGIR*-jelentés szerint a védelmi minisztérium az *Aegis*nek 57 millió dollár értékű támogatást adott a szerződések teljesítéséhez kapcsolódó eszközök (páncélozott terepjárók), illetve szolgáltatások (étel, víz, szállás stb.) biztosítására. A jelentés szerint a Pentagon további szolgáltatásokat és eszközöket (gépjárművek üzemeltetését, üzemanyagot, illetve lőszert) biztosított a katonai biztonsági vállalatnak. (Ezek értékére vonatkozóan a tanulmány írásának időpontjában még nem tették közzé az adatokat.)

A *SIGIR*-jelentés szerint az *AEGIS* műveleti koordinációs szolgáltatásáért fizetett összegek legnagyobb részét a személyi jellegű kiadások teszik ki. Az *RSSS* II esetében a személyi kiadások mértéke a szolgáltatói szerződés értékének mintegy 97 százaléka.

A költséghatékonyság kérdése

A kontraktorok fizetése nagymértékben eltér. Kezdetben a hírek szerint 500 és 1500 dollár közötti napidíjat kereshettek Irakban. Napjainkban a *PSC*-k és a munkavállalók számának növekedésével a bérek csökkenése tapasztalható: a legtöbbet az amerikai, illetve az angolszász országok magasan képzett volt katonái, míg a legkevesebbet – napi 30–40 dollárt – a fejlődő országbeli (Chile, Nepál) és az iraki állampolgárok keresik.

A Kormányzati Ellenőrzési Iroda (*Government Accountability Office* – *GAO*) 2005-ös kimutatása szerint az államnak átlagosan 115 ezer 500 dollárjába került egy amerikai katonára. Vita van azzal kapcsolatban, hogy költséghatékony-e a katonai magánvállalatok alkalmazása Irakban. A Kongresszusi Költségvetési Iroda (*Congressional Budget Office* – *CBO*) kimutatása szerint nincs nagy különbség a katonai magánvállalatok alkalmazásának iraki költségei és egy hasonló létszámú, hasonló funkciót ellátó katonai alakulat fenntartási költségei között, míg azonban a hadsereget békeidőben is fenn kell tartani, addig a katonai magánvállalat esetében a feladat végeztével egyszerűen nem újítyják meg a szerződést. További érv, hogy a *PSC* bizonyos esetekben olcsóbb, helyi munkaerőt is alkalmazhat a munkája során.

A felelősség kérdése

A felelősség kérdését tekintve az alkalmazó, az alkalmazott és az alkalmazás helye szerint Irakban a katonai magánvállalatok civil munkavállalói lehetnek az USA, Irak vagy harmadik állam állampolgárai. A felosztás a joghatóság megállapításánál fontos.

A műveleti területen dolgozó civil kontraktorok és a hadsereg katonáinak felelősség-

re vonásával kapcsolatban eltérés tapasztalható. Ha katona követte el a bűncselekményt, akkor a főszabály szerint azon államnak van felette joghatósága, amelynek hadseregében szolgál. Az amerikai katonákra az amerikai katonai büntető kódex (*Uniform Code of Military Justice – UCMJ*) vonatkozik. Ha egy magánszemély bűncselekményt követ el, akkor a főszabály szerint a felelősségre vonás joghatósági alapon abban az országban történik, ahol a bűncselekményt elkövették. A katonai magánvállalatok alkalmazottai civilek, ezért felelősségre vonásuknak elméletileg azon állam joghatósága alá kellene tartoznia, ahol a bűncselekményt elkövették. Az Irakban tevékenykedő PMC-k esetében azonban más a helyzet.

A Paul Bremer amerikai főképviselő által vezetett Koalíciós Ideiglenes Hatóság (*Coalition Provisional Authority – CPA*) a 17. számú (2004. június 27-én felülvizsgált) rendeletében az amerikai kormányzat immunitást biztosított a katonai magánvállalatok alkalmazottainak az iraki joghatóság alól: „... a kontraktorok nem lehetnek az iraki jogok vagy szabályozások tárgyai a saját szerződésük vonatkozásában végzett tevékenységükkel kapcsolatban”.

Bizonyos esetekben néhány állam területen kívüli joghatóságot (*extraterritorial jurisdiction*) állapít meg magának. Annak ellenére azonban, hogy Irakban mintegy 30 ezer katonai biztonsági magánvállalati alkalmazott tevékenykedik, eddig csak kevés bűnvádi eljárást (*prosecution*) folytattak le az államterületen kívüli katonai ügyekben való joghatóság törvénye (*Military Extraterritorial Jurisdiction Act – MEJA*) alapján.

A 2007. évi katonai felhatalmazási törvény (*Military Authorization Act for 2007*) 2006. október 17-i módosítása következtében a hadsereg számára dolgozó civilek az amerikai katonai büntető kódex hatálya alá kerültek. A korábbi jogszabály szerint a UCMJ csak a

Kongresszus által kihirdetett hadiállapot esetén vonatkozott a hadsereg mellett tevékenykedő civilekre, a külföldi missziós hadműveletek (*contingency operations*) esetében nem. A második cikkelyben eszközölt kétszavas változás – „...hadiállapot vagy misszió esetén a hadműveleti területen a hadsereggel együtt tevékenykedő vagy azt kísérő személy” – következtében a UCMJ hatálya immár a missziókra is kiterjed. Ezzel a törvény 15. paragrafusa szerint az Afganisztánban vagy Irakban tevékenykedő alkalmazott ugyanúgy haditörvényszék elé állítható és büntethető, mint az amerikai katona.

Peter W. Singer szerint a változtatásnak az volt a célja, hogy bezárja az egyik olyan jogi kiskaput, amely a kontraktorok számára lehetőséget biztosított a felelősségre vonás elkerülésére.

E szabályozás konkrét alkalmazására azonban a végrehajtásra vonatkozó védelmi minisztériumi iránymutatások hiányában egészen 2008 tavaszáig várni kellett. A vietnami háború óta perbe fogott első civil az Irakban tolmácsként dolgozó Alaa „Alex” Mohamad Ali iraki–kanadai kettős állampolgár volt, aki 2008. február 23-án késsel megsebesítette társát. A katonai büntetőbíróóság tettéért öt hónap szabadságvesztésre ítélte.

A 15. paragrafus kétszavas változtatása azonban számos kérdést vetett fel, hiszen a katonai büntetőkódex civilekre való alkalmazásával a PMC-alkalmazottak elméletileg a katonai fegyelem megsértése miatt is felelősségre vonhatók lettek, s kérdés, hogy a katonai bíróságok fel vannak-e erre készülve. A kontraktorok nagy része ráadásul nem amerikai állampolgár, aminek következtében a joghatóság szempontjából a büntetőjogi felelősségre vonás problémás lehet, hiszen potenciálisan legalább 32 különböző állam polgárai kerültek a törvény hatáskörébe.

Az iraki igazságszolgáltatás a CPA 17-es számú rendelete szerint továbbra sem

rendelkezik joghatósággal az ország területén elkövetett PMC-alkalmazottak által elkövetett jogsértések esetében. Ennek következtében állt elő az az érdekes helyzet, hogy jelenleg az amerikai katonai törvényszék hoz ítéletet a harmadik országbeli (vagy iraki) állampolgár esetében olyan tevékenységért, amelyet Irak területén hajtott végre iraki állampolgár ellen.

A Blackwater Nisour téri incidensének hatásai

A Blackwater 17 halálos áldozatot és 27 sérültet követelő, 2007. szeptember 16-i nyugat-bagdadi incidense után Condoleezza Rice amerikai külügyminiszter vizsgálatot rendelt el. A külügyminisztérium iraki személyvédelmi szolgáltatásainak áttekintésével Patrick F. Kennedy külügyminiszter-helyettest bízta meg.

A vizsgálóbizottság 2007. október 4-én közzétett dokumentuma leszögezi, hogy „a külügyminisztérium biztonsági gyakorlatában azonnali intézkedéseket kell tenni a koordináció, a felügyelet és az elszámoltathatóság megerősítése érdekében” – az az ajánlott a biztonsági magánvállalatok iraki működésének jogszabályi kereteit biztosító „CPA 17 rendelet és CPA 17 memorandum módosítása vagy kicserélése”, illetve azon szabályozók létrehozása (*establish*), amelyek alapján alkalmazottaik felelősségre vonhatók az amerikai törvények alapján.

A vizsgálóbizottság jelentésének legfontosabb ajánlásai a következők:

- közvetlen kapcsolatot kell teremteni a nagykövetség és az iraki belügyi és védelmi minisztérium között;
- az érintett kormányzati szervezetek együttműködésével a kongresszusnak ki kell dolgoznia azokat a szabályozókat, amelyek

alapján a PSC-k alkalmazottai felelősségre vonhatók az amerikai törvények alapján;

- ha önvédelemre kerül sor, csak célzott lövéseket lehet leadni, továbbá mindent meg kell tenni az ártatlan civilek veszélyeztetésének elkerülése érdekében;
- az azonosíthatóság érdekében a PSC-konvojok autóit jobb hátsó részükön azonosító jelzéssel kell ellátni, és minden gépjárművet fel kell szerelni kép és hang rögzítésére alkalmas videokamerával;
- a Regionális Biztonsági Irodának létre kell hoznia egy gyorsreagálású csoportot (*Go Team*), amely incidens esetén a helyszínen tisztázza a részleteket;
- a WPPS-szerződés felügyeletéhez a szervezet nem rendelkezik megfelelő szakember gárdával a helyszínen: a Külügyminisztérium igényei szerint a 2008. költségvetési évre 100 fővel kell növelni a létszámot, amihez meg kell teremteni a pénzügyi fedezetet;
- kártérítés fizetése céljából a nagykövetségnek fel kell keresnie azon személyek hozzátartozóit, akiket a külügyminisztérium szolgálatában álló katonai biztonsági magánvállalatok alkalmazottai megsebesítettek vagy megöltek.

A legutolsó megállapítás a legfontosabb. Értelmezésünk szerint a kártérítéssel az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma elismeri a felelősségét a megbízásából tevékenykedő katonai biztonsági magánvállalatok tevékenységéért.

A Patrick F. Kennedy által vezetett vizsgálóbizottság gyorsjelentése alapján 2007. december 5-én a külügy- és a védelmi minisztérium egyetértési nyilatkozatot (*Memorandum of Understanding – MOU*) fogadott el. John Negroponte külügyminiszter-helyettes és Gordon England védelmi miniszter-helyettes megállapodtak a kormányzat számára Irakban dolgozó katonai biztonsági magánvállalatok el-

számoltathatóságának és az általuk folytatott őrző-védő tevékenység szabályozásának alapelveiről és eljárásairól.

A dokumentum szerint ezeknek az alapelveknek ki kell terjedniük:

- a kormányzati megbízásból tevékenykedő vállalatok irányítására (*management*);
- a katonai bázisokon és diplomáciai épületeken kívüli műveletek koordinálására;
- a kontraktorok amerikai törvények alapján történő felelősségre vonására.

A fegyverhasználat szabályairól. A katonai biztonsági magánvállalatok „a valószínűsíthetően halállal vagy súlyos sérüléssel járó azonnali veszély” elhárítása érdekében fel vannak hatalmazva a halálos erőszak alkalmazására. Az MOU szerint a halálos erőszak bizonyos objektumok – a nemzetbiztonsági szempontból fontos eszközök (pl. védett kódok vagy speciális hozzáférési programok tárolására szolgáló helyiség), természetüknél fogva veszélyes tulajdonok/ingatlanok (pl. fegyverraktárak), vagy a katonai művelet szempontjából fontos objektumok – védelmére is legálisan alkalmazható. A fegyverhasználat eldöntése továbbra is a fegyvert alkalmazó kontraktor szubjektív helyzetértékelésén alapul.

A fegyverviselés és -beszerzés szabályairól. A fegyverviselés engedélyeztetése során az Interpol, az FBI és a CIA adatbázisában ellenőrizni kell a kérelmező adatait, a vállalati dokumentációban pedig azt, hogy a PSC alkalmazottja részt vett-e a cég éves kiképzésén (ha nem, akkor a fegyvert elkobozzák). Ellenőrizni kell továbbá, hogy a kérelmező rendelkezik-e a fegyverviseléshez szükséges ismeretekkel. A katonai biztonsági magánvállalatok csak a külügy- vagy a védelmi minisztérium által engedélyezett fegyvereket használhatják. Ezzel kívánják megakadályozni az illegális fegyverkereskedőtől való vásárlást.

A műveleti koordinációról és ellenőrzésről. A PSC a mozgásáról köteles egy nappal előbb tájékoztatni a területileg illetékes műveleti központot. A területileg illetékes parancsnok biztonsági kockázatra hivatkozva eltérítheti vagy megszakíthatja a konvoj útját. Az útvonal engedélyezését követően a központ tájékoztatja a hadsereg megfigyelő- és ellenőrzőpontjait a konvoj várható mozgásáról. A katonai biztonsági vállalatok járműveit azonosító jelzésekkel fogják ellátni.

Az incidensek kivizsgálásáról. Amennyiben a biztonsági helyzet megengedi, a PSC-konvojnak a helyszínen meg kell várnia a hadsereg gyorsreagálású egységét, amely átveszi a parancsnokságot és biztosítja a helyszínt, majd megkezdi a helyszíni szemlét. A Pentagonnal szerződött cégek esetében a hadsereg, a WPPS esetében a bagdadi nagykövetség jár el.

Az MOU-nak köszönhetően a két legnagyobb kormányzati megbízó felgyorsította azon közös szabályozások kidolgozását és érvényre juttatását, amelyek hozzájárulnak a katonai biztonsági magánvállalatok tevékenységének további intézményesedéséhez.

A 2007. szeptemberi Nisour téri incidens után kialakult politikai-társadalmi vitában sokan a Blackwater felelősségre vonását követelték, ezért bizonyára sokakat váratlanul ért a hír, hogy a külügyminisztérium 2008 áprilisában egy évre megújította a céggel a WPPS II-szerződést. Az FBI vizsgálatot indított, de nem a cég, hanem a mintegy 20 percig lövöldöző alkalmazottak ellen. A lövöldözésben részt vevő öt volt Blackwater-alkalmazott tizennégy rendbeli nem szándékos emberölés, illetve húsz rendbeli gyilkossági kísérlet vádjával áll a szövetségi bíróság előtt.

A Blackwater túlélésének oka a funkcionális szükségszerűségben keresendő. Külügyminisztériumi források szerint a WPPS-

szervezés tekintetében a vállalatnak jelenleg nincs alternatívája. A majdnem ezer fegyveres kontraktort kiállító cég egyike a világ három azon PSC-jének, amely megfelel a speciális kormányzati elvárásoknak. A külügy szakosított szervezetének, a körülbelül 1500 főt foglalkoztató Diplomáciai Biztonsági Szolgálatnak jelenleg sem Irakban, sem Afganisztánban nincs megfelelő kapacitása

arra, hogy védelmet biztosítson az amerikai diplomatáknak. A funkcionális szükségszerűség teóriáját bizonyítja Patrick F. Kennedy külügyminiszter-helyettes 2008 májusában elhangzott nyilatkozata: „Nem vagyunk képesek biztonsági magánvállalatok nélkül tevékenykedni Irakban. Ha a fegyveres kontraktorokat eltávolítanánk, el kellene hagynunk a közel-keleti országot.” ■

Irodalom

- Isenberg, David: *A Fistful of Contractors*. British American Security Information Council, 2004.
- Percy, Sarah: Regulating the Private Military Companies. *The Adelphi Paper*, No. 386, 2006. London, 2006, Routledge.
- Schreier, Fred – Caparini, Marina: *Privatising Security: Law Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Geneva, 2005, DCAF.
- Singer, Peter W.: *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca, NY, 2003, Cornell University Press.
- Singer, Peter W.: *Warriors for Hire in Iraq*, Brookings Institute, 15 April, 2004.
http://www.brookings.edu/articles/2004/0415defenseindustry_singer.aspx
- Hodge, Natan: High risk, high return? *Jane's Defence Weekly*, 9 July, 2008, 23. o.
- Miller, Christian T.: Iraq contractors outnumber troops. *The Baltimore Sun*, July 4, 2007.
- First civilian contractor in Iraq charged under new military law. *AP*, April 5, 2008.
- Zavis, Alexandra: Army interpreter sentenced at Court-martial. *The Los Angeles Times*, June 24, 2008.
- Isenberg, David: Analysis: Blackwater – Guilty as charged? *UPI*, September 20, 2007.
- Risen, James: Iraq Contractor in Shooting Case Makes Comeback. *The New York Times*, May 10, 2008.

Kormányzati jelentések, tanulmányok

- A Memorandum of Agreement (MOA) between the Department of Defense and the Department of State on USG Private Security Contractors.
- Report of the Secretary of States's panel on Personal Protective Services in Iraq. State Department, October 4, 2007.
- Congressional Research Service Report on Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status and Other Issues. September 29, 2008, Order Code RL32419.
- Statement of William Solis, Director of Defence Capabilities and Management GAO-06-865T.
- Oversight of Aegis's Performance on Security Services Contracts in Iraq with the Department of Defence. SIGIR-09-010 January 14, 2009.
- Agencies Need Improved Financial Data Reporting for Private Security Contractors. SIGIR-09-005, October 30, 2008.
- Review of Diplomatic Security's Management of Personal Protective Services in Iraq. The United States Department of State and the Broadcasting Board of Governors. Office of Inspector General. Middle East Regional Office, Report Number MERO-IQO-09-02, January, 2009.